

Tudi druge šole po Dunaji in po okolici dunajski povzdignile so se hitro. Mesca aprila l. 1775 zapisanih je bilo 3 glavne šole in 14 trivialnih šol.

V okolici dunajski pa je bila cesarica sama, ki je po svojih gradovih z naj lepšim zgledom svetila. Še preden je bil šolski red po deželah razglašen, prepričala se je 25. okt. l. 1774. sama v „ščenbrunski šoli“ o novi metodi, in odsihmal je ukazala, naj se ji poročuje vsaki mesec, kako šola napreduje.

1. maja l. 1775. preselila se je dunajska normalna šola v svoje sedanje stanovališče. Cesarica je dala pre narediti nekdanje jezuitarsko poslopje pri st. Ani v Janezovih ulicah, in imenovani dan preselila se je šola tje od st. Štefana. Felbiger pozdravil jih je z nagovorom, razdelil med učence šolske postave, in med učenike vodila (Instructionen). Normalna dunajska šola je že tedaj 88 let v svojem poslopji. (Dalje prih.)

Pomenki

o

sloveuskem pisanji.

XL.

U. Kadaj, kedaj in kdaj se piše popraševaje in kdaj pomeni časih to, kar nek daj; ali bi se ne dalo to v pisanji razločiti?

T. Dalo bi se že. Zaznamnjati bi se móгло, kdáj in kdáj, kakor tudi káj in káj, sáj in sáj itd.

U. Pa je tisto znamnje sitno in negodno, zlasti, ker smo mi kajkavci!

T. Najde se pač kdej in kej in sej tudi, in jaz menim, da bi se za umevnosti voljo smelo razločevati ter pisati: kaj (quid, was) in kej (ecquid, tandem, etwa, wohl), kdaj (quando, wann) in kdej (aliquando, quondam, irgendwann, einst), saj ali vsaj (wenigstens) in sej (ja, ja doch).

U. Zakaj se pa vselej ne piše vsaj nam. saj, da bi se vsaj vedilo, katero je?

T. Za to, ker se v velikrat opusča, p.: las n. vlas, oblak n. obvlak, last n. vlast, zlasti n. zvlasti ali vzlasti, pričo in vpričo, tako tudi saj nam. vsaj itd.

U. Ali pa pišejo tudi dobri pisatelji tako?

T. Bere se pri Kopitarji že, in Murko ga ima v svojem besedniku: kaj, po Koroškem in Kranjskem, pravi, se glasi kej, in pové, v katerem pomenu se rabi: mu ni dobro — mu ni kaj dobro (nicht so recht gut); kako vam je kaj? (wie ist es euch doch wohl); je poslal po-nj, da bi mu svetoval, kaj bi bilo kaj storiti (was wohl irgend zu thun wäre). Metelko ima oboje: kaj in kej (kaj kej was etwa, was wohl), kdaj in kdej, saj in sej.

U. Posebno velikrat se rabi besedica kej, in kakor se mi zdi, ima neko posebno moč v sebi.

T. Res spreminja pomen in sicer zviševaje in zniževaje: To je kej lepo (prav, jako), kej kej lepo (prav prav) — das ist was schön — pravi slovenski Nemeč! To je kej drago (predrago, sehr in zu theuer). Kako se kej sklepa z glagolom nimam, je brati v Metelk. slovn. str. 235.

U. Kako se bere o tem v poslednji slovnici slovenski?

T. Janežič piše: Saj (lat. enim, etenim — nemšk. denn, nämlich) izrekuje vzrok kot reč sploh znano in naravno, ki se sama po sebi razumeva: Počakaj, saj nisi voda. — Naj se ta veznik dobro loči od prislova vsaj = nemšk. wenigstens.

U. Kako pa kdaj in kaj?

T. Za to menim, da se sme v pisanji res ločiti kdaj in kdej, kaj in kej, saj in sej v povedanem pomenu, zlasti v bolj domači, slovenski pisavi.

U. Sej res! Zdaj saj vem.

XLI.

T. Menda v malokterih besedah je v slovenskem pisanji toliko razlike, kolikor je je v tistih, ki so z *v* ali *u* sestavljene. Torej so eni že svetovali, da pišimo vselej *u* — in celo predlog *u* namesti *v*, kakor pišejo tudi drugi Slovani.

U. Sej je tudi v najni knjižici brati zdaj vtolažena, vdana, zdaj utolažilo, udala; vzdigal, vtكاني, vnuk, urokov, užigala itd.

T. Pisalo se je o tem mnogo že pred desetimi leti, in kar je pisal Metelko o tej reči v slovnici l. 1825, to je razložil tudi v Novicah l. 1853.

U. Povej mi povej, kako je pojasnil to pisavo!

T. Metelko piše od *u* in *v* takole: „Nekteri ne vé, kdaj bi pred glagolom *v* in kdaj bi *u* pisal; in zato piše brez razločka v pomenu zdaj: vtaknem, vgasnem, vkradem itd., zdaj: utaknem, ugasnem, ukradem itd. Tukaj bi se lahko dosegla edinost in pravoslednost v pisavi po tem pravilu: piši *v* 1) kadar pomeni djanje v kako reč (ein, hinein), n. pr.: vrinem, vtisnem, vložim itd.; 2) kadar pomeni na ali gôri (takrat je *v* iz predloga *v*'z): uložim (auflegen namesti vložim), vzamem, vstanem itd. Sicer pa piši vselej *u*, ki velikrat nič drugega ne pomeni kakor spolnjeno ali doveršeno djanje v doveršivnih glagolih, n. pr.: utopim, ulovim, ugledam itd. V tem ali unem pomenu dobiva ravno tisti glagol zdaj *u* zdaj *v*: utopiti (ersäufen), udariti (schlagen, perfectiv), in vtopiti (eintunken, einmengen), vdariti (einschlagen, auch perfectiv) itd. Iz tega se vidi, da vkradem, vmerjem, vkažem itd., ker se le spolnitev djanja naznanja, je z *v* napak pisano“.

Zastran predloga *v*, ki so ga nekteri premeniti hotli v *u*, pravi: „To premembo *v* v *u* tudi v samostojnem predlogu vpeljati se mi ne zdi varno, ako ravno v pesnih to svobodo rad poterdim. Zakaj se mi prederzne premembe sploh nevarne zdé, si je lože misliti, kakor jih tukaj v preozkem prostoru dovoljno razložiti“.

Te pravila so kratke in dosti gotove, in dasi ravno se je pozneje po raznih časnikih in knjigah mnogo o tem pisarilo, vendar nobeden boljših, krajših in bolj gotovih ni povedal, le sim ter tje so to reč pojasnovali. Kakor te pravila gotovega slovniciarja, tako so mi všeč izverstni izgledi, ktere je v ta namen sestavil Janežič v svoji slovnici l. 1863.

U. Kaži mi jih, morebiti se bova po tem lože spridoma pomenkovala in saj v nekterih besedah do dobrega spoznala pravo pisavo.

T. Ondi se bere tole: „Zastran pisave *v* — *u* gl. predlog *v*; sicer pa primeri še sledeče izgledé: Vreži mi tri križce v palico — ureži mi kruha; tatje so v hišo elomili — ulomi mi vejico; v ного se je vsekaj — usekaj mi palico; vštej mu stari dolg — uštel sem se; počakaj, da se voda v sod vteče — da se voda uteče; za župana so ga vstavili — nabiro so ustavili; v kot se tmečni — umekni se sovražniku i. t. d.

U. Ti izgledje se lepo vjemajo s pravili, ktere je bil dal Metelko deset let poprej v Novicah. Rad bi pa, da bi še midva se dogovorila o nekterih besedah, ki se tolikrat in tolikanj različno pišejo.

T. Naberí jih, in poskusila si bova si jih kolikor toliko razložiti, toda prihodnjč.